

שינויים לרעה בכמות ואיכות המרעית בחלקות המלטה ממוגנות לבקר

החוקרים:

זלמן הנקין, המחלקה למשאבי טבע, מנהל המחקר החקלאי, בית דגן
יוסי הררי, משרד החקלאות, קרית שמונה
חיים קיגל, הפקולטה לחקלאות, האוניברסיטה העברית ירושלים, רחובות

תקציר:

כתוצאה מטריפות מרובות של וולדות צעירים של בקר במרעה ע"י זאבים סמוך למועד ההמלטה שלהן, בחלק ניכר ממשקי הבקר בגולן ובגליל העליון הוקמו חלקות מיגון. חלקות אלו בשטח של 300 – 1,800 דונם מוקפות בגדר רשת בגובה של 1.5 מ' עם שמלה המוטמנת בקרקע והמכוסה באבנים למניעת חדירתם של הזאבים לשטח. עם התקדמות ההריון של הפרות בשטח המרעה ולקראת מועד ההמלטה שלהן, הן מועברות לחלקות אלו על מנת למצוא הגנה לוולדות הצעירים מפני הטריפות. לפי טענת המגדלים ניצול אינטנסיבי של חלקות אלו גורם להתדרדרות המרעה בהן. מטרות המחקר: 1. בדיקת היקף השינויים לרעה בהרכב, בכמות ובאיכות המרעית בחלקות המיגון. 2. מתן פתרונות ממשקיים לשיקום המרעית בחלקות אלו. הנהלת ענף מרעה אישרה למשך שנה אחת ביצוע תצפית בלבד לבדיקת היקף הבעיה. התבצעה בדיקה מדגמית בשבעה משקים מייצגים בגולן ובגליל העליון בהם נבדקו 15 חלקות מיגון. ב- 14 מתוך 15 החלקות שנסקרו, למרות הימצאותם של מיני קוצים בהן, לא ניתן היה להצביע על שיבוש משמעותי בהרכב הצומח. אחוז גבוה של קוצים בחלקות אלו, במידה והיה, נמצא רק באזורי ההאבסה של הבקר. בסקר ראשוני זה לא ניתן היה להצביע עד היום כי בחלקות המיגון חלו שינויים לרעה בהרכב הצומח. אך מספר השנים בהן קיימות חלקות המיגון קטן ויתכן כי הבעיה תעלה בהמשך.

מבוא ותיאור הבעיה:

כתוצאה מטריפות מרובות של וולדות צעירים של בקר במרעה ע"י זאבים סמוך למועד ההמלטה שלהן, הוקמו בחלק ניכר ממשקי הבקר בגולן, בגליל העליון ובגליל המזרחי חלקות מיגון. חלקות אלו, ששטחן נע בין 300 ל- 1,800 דונם מוקפות בגדר רשת בגובה של 1.5 מ' עם שמלה המוטמנת בקרקע והמכוסה באבנים למניעת כניסתם של הזאבים לשטח. עם התקדמות ההריון של הפרות ולקראת מועד ההמלטה שלהן, מועברות הפרות העומדות להמליט לחלקות מיגון אלו וזאת על מנת למצוא להן ולולדות הגנה מפני סכנת הטריפות. הפרות נמצאות בחלקות המיגון עם הולדות עד לפחות שבועיים לאחר ההמלטה ולעיתים גם יותר.

לטענתם של הבוקרים, עם השנים, כתוצאה מריכוז פרות רבות בשטח מצומצם יחסית בחלקות המיגון וניצול גבוה שלהן, יבול הצומח העשבוני נמוך יחסית ומיני צומח לא איכותיים, בעיקר קוצים השתלטו עליהן. לדבריהם, במשקים רבים בחלקות אלו חלה התדרדרות חמורה בכמות המרעית ואיכותו. כתוצאה מכך השימוש בחלקות המיגון הפך להיות בעייתי, ובעיקר, משום שדווקא בתקופה הרגישה אצל הפרה, לאחר ההמלטה כאשר היא זקוקה למזון באיכות גבוהה במיוחד היא נמצאת בחלקה שבה ההרכב ואיכות הצומח בה נמוך יחסית.

המרעה הטבעי הנפוץ בגולן ובגליל העליון והמזרחי, על גבי קרקעות בזלתיות, מאופיין בבתה המיקרופיטופיטית. חברת צומח זו עשירה בדגניים רב-שנתיים ובעיקר בשעורת הבולבוסין. צמחים אלו הגדלים מניצני ההתחדשות הנמצאים בבסיס הצמח יחד עם הצומח החד-שנתי העשיר מהווים את מרכיב המזון העיקרי לבקר במרעה. הקוצים הרב-שנתיים הנפוצים בשטחים אלו, גם הם המיקרופיטופיטים והקוצים החד-שנתיים המתחדשים מידי שנה מבנק הזרעים בקרקע מהווים מפגע קשה לשטח המרעה, כאשר מצד אחד הם פוגעים ביבול האפקטיבי של הצומח ומצד שני באיכות המרעית כתוצאה מדחיקתם של המינים המועדפים. מלבד איכותם הנמוכה יחסית של הקוצים החד-שנתיים הפרות בדי"כ מתעלמות מהם וצומח זה אינו מנוצל על-ידן ורק נירמס תוך כדי הסתובבותן בשטח. בתצפיות ארוכות טווח נמצאו שינויים קיצוניים בכיסוי מיני הקוצים ובשליטתם היחסית ויתכן והסיבות לשינוי בהרכב הצומח אינו רק תוצאה ישירה של ממשק. אך לא רק העליה בשעור הכיסוי הגבוה של קוצים חד-שנתיים היא הסיבה להתדרדרות המרעית בחלקות המיגון. לטענתם של הבוקרים יבול נמוך יחסית והשתלטותם של מיני צומח לא איכותיים מלבד קוצים מאפיינות כיום את השטחים האלו.

לאחר פנייה של וועדת המגדלים בגולן, אשר העלתה את בעיית ההתדרדרות של המרעה בחלקות המיגון, בפני חברי הנהלת ענף מרעה, הומלץ על בדיקת נושא זה. התבצעה תצפית ראשונית על מנת לאמוד את היקפה ועוצמתה של הבעיה. במידה ותמצא בעיה, תיבדק בהמשך דרך ממשקית לשיקום הצומח הטבעי בחלקות בהן התופעה כבר קיימת ו/או התאמת ממשק נכון אשר ימנע את היווצרות הבעיה באותן חלקות בעתיד. במידה ויסתבר כי לא קיימת שיטה לקיום צומח בעל איכות סבירה בתנאים הקיימים בחלקות אלו, יהיה צורך לקחת זאת בחשבון על כל המשתמע מכך בתכנון ההזנה המשלימה בחלקות אלו בעונת ההמלטות או במתן המלצה חד משמעית להגדלת החלקות.

מטרות המחקר:

1. בדיקת היקף השינויים לרעה בהרכב, בכמות ובאיכות המרעית בחלקות המיגון.
2. מתן פתרונות ממשקיים לשיקום המרעית בחלקות אלו.

הפעלת המחקר:

תצפית ראשונית התבצעה בשבעה משקים מייצגים בגולן, בגליל העליון ובגליל המזרחי, אשר בהם קיימות חלקות מיון נגד טריפות של זאבים. התצפית בוצעה בשבעה משקים וב- 15 חלקות. להלן המשקים בהם בוצע הסקר: שניר (שתי חלקות), להבות הבשן (שתי חלקות), גונן (שתי חלקות), אניעם (שתי חלקות), קשת (שלוש חלקות), אורטל (שתי חלקות) ושניידר (שתי חלקות).

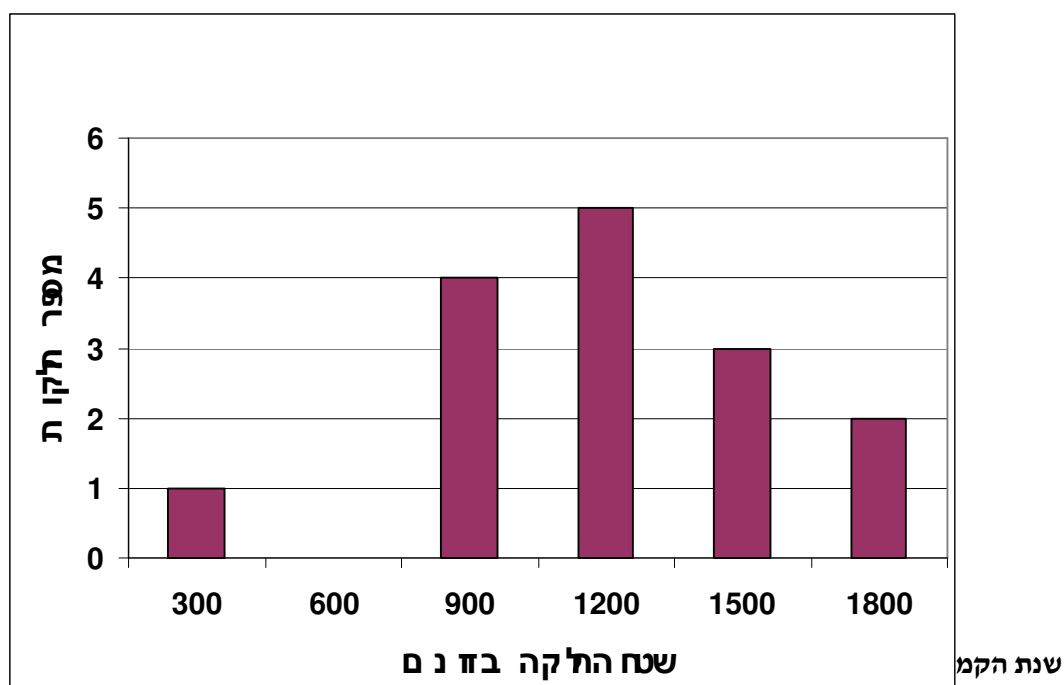
בכל אחד מן המשקים רואיין המגדל ונערך סיור מפורט בשטח לשם התרשמות בעין. לגבי כל אחת מן החלקות שנסקרו בהתאם לפרטים שהתקבלו והתרשמות הסוקרים צוינו הפרטים הבאים: שם המשק ו/או המגדל, מיקום החלקה, השנה בה בוצע הגידור, שטח החלקה (דונם), מספר הפרות בחלקה, היסטורית החלקה, תקופת הניצול, משך הניצול, תאור הבעיה ע"י המגדל והתרשמותם של הסוקרים ממצב הצומח.

תוצאות:

גודל חלקות המיון:

טווח גודל חלקות המיון במשקים השונים נע בין 300 ל- 1800 דונם לחלקה כאשר שטחן של מרבית החלקות נע בין 900 ל- 1500 דונם (ציור 1). שטחה של חלקת מיון אחת בלהבות הבשן היה קטן מ- 300 דונם בלבד.

ציור 1. התפלגות גודלן של חלקות המיון שנבדקו.

מתוך כלל החלקות נבחרו אלו אשר גילן גבוה יחסית. אך גם כך, כפי שניתן לראות בטבלה 1 גילן של רוב חלקות המיון עדיין נמוך יחסית. רוב החלקות הוקמו רק בשנים האחרונות ולכן מספר עונות הרעיה בכל אחת מהן היה קטן.

טבלה 1. מספר חלקות המיון שנבדקו ביחס לשנת הקמתן

שנת הקמת החלקה	מספר החלקות שנבדקו
1998	1

1	1999
2	2000
3	2001
4	2002
3	2003

ניצול החלקות:

בהתאם לנתונים שנאספו במשקים השונים ניתן לסכם כי ניצולן של חלקות המיגון התרכז בעיקר בשתי עונות ואלו הן: יולי – אוקטובר ודצמבר – מרץ וזאת בהתאם לעונות ההמלטה הנהוגות במשקים השונים עונה א' (מוקדמת) ועונה ב' (מאוחרת). מירב הטריפות מדווחות מהמלטות עונה א' ולכן הדגש על מיגון הוולדות מושם בעונה זו. אך קיימות גם טריפות של וולדות בסוף החורף ותחילת האביב ולכן חלק מן המשקים נוהגים לרכז את הפרות הממליטות לחלקות המיגון גם בעונה זו. מספר ימי הרעיה היה בד"כ גבוה יחסית בחלקות השונות אך היה שונה בין החלקות במשקים ונע בין 10 – 25 ימי רעיה של פרה לדונם לשנה.

סיכום:

למרות המצאותם של מיני קוצים רב- שנתיים וחד-שנתיים שונים בחלקות המיגון, לא ניתן היה להצביע על שיבוש משמעותי בהרכב הצומח ב- 14 מתוך 15 החלקות שנסקרו בעבודה זו. אחוז גבוה של קוצים בחלקות אלו, במידה והיה, נמצא רק בקרבת אזורי ההאבסה של הבקר.

בחלקה אחת בלבד, בלהבות הבשן, נמצא כיסוי גבוה ביותר של גדילן, ברקן, קיפודן ומיני מצליבים אשר כמעט ואינם נאכלים ע"י הבקר. אך חלקה זו שונה באופן משמעותי משאר החלקות שנסקרו בכך ששטחה 250 דונם בלבד ולפני גידורה בשנת 2001 היה בשטח זה מטע אבוקדו על כל המשתמע מכך.

בסקר ראשוני זה שנערך בחלקות מיגון מייצגות לא ניתן היה להצביע על שינויים לרעה בהרכב הצומח. ניצול גבוה של חלקות אלו בחודשים דצמבר – מרץ גרם להורדה משמעותית בביומסה העשבונית באותה שנה, אך אין בהכרח כי משטר רעיה זה יגרום להרעה משמעותית בשנים עוקבות. קיים חשש כי רעיה חזקה לאורך שנים תשפיע לרעה על צומח המרעה בשטח. אך, מספר השנים בהן קיימות חלקות המיגון עדיין נמוך והשפעת הרעיה האינטנסיבית בשלב זה לא באה לידי ביטוי. אך יתכן כי הבעיה תעלה בשנים הבאות.

המשך ביצוע מעקב רב-שנתי אחר שיבוש חלקות אלו דורש הקמת מערך מורכב לאיסוף נתונים (כפי שמופיע בהצעת המחקר המקורית). אך איני משוכנע היום כי במסגרת סולם העדיפויות, יהיה נכון לעשותו.